

НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ ЯК ОЗНАКА СКЛАДУ: ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

CONSEQUENCES OF VIOLATION OF ROAD SAFETY RULES OR TRANSPORT OPERATION BY PERSONS WHO DRIVE VEHICLES AS A SIGN OF COMPOSITION: FEATURES OF ESTABLISHMENT DURING INVESTIGATION UNDER MARTIAL LAW

Абакіна-Пілявська Л.М., к.ю.н., доцент, адвокат,
доцент кафедри кримінального права
Національний університет «Одеська юридична академія»

Саїнчин С.О., к.ю.н., адвокат

Стоянов К.С., доктор філософії, адвокат

У статті проводиться аналіз особливостей встановлення наслідків як ознаки складу порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. Встановлено, що склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України є матеріальним, оскільки об'єктивна сторона даного діяння передбачає настання суспільно небезпечних наслідків як її обов'язкову ознаку.

На основі до аналізу кримінально-правової норми про заборону порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України), вбачається, що такими наслідками є спричинення потерпілому середньої тяжкості тілесного ушкодження (ч. 1 ст. 286 КК України), смерть потерпілого або тяжкого тілесного ушкодження (ч. 2 ст. 286 КК України), загибель кількох осіб (ч. 3 ст. 286 КК України). Проаналізовано нормативне визначення понять «тілесне ушкодження середньої тяжкості», «тяжке тілесне ушкодження», «смерть».

Встановлено, що для визначення характеру наслідків кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України на стадії досудового розслідування слідчому необхідно призначити ряд експертиз: судово-медична, автотехнічна, транспортно-трасологічна, дактилоскопічна експертиза, а також експертиза матеріалів речовин та виробів та ін.

Доведено, що якщо за рахунок проведення всіх необхідних слідчих дій буде встановлено легкий ступінь тілесних ушкоджень або відсутність причинно-наслідкового зв'язку, то склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України відсутній, що виключає кримінальну відповідальність.

Ключові слова: ДТП, кримінальна відповідальність, кримінально-правова кваліфікація, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, склад кримінального правопорушення, тілесні ушкодження, експертиза, слідча дія.

The article analyzes the peculiarities of establishing the consequences as a sign of violation of traffic safety rules or operation of transport by persons driving vehicles. It is established that the corpus delicti of the criminal offense under Article 286 of the Criminal Code of Ukraine is material, since the objective side of this act provides for the occurrence of socially dangerous consequences as its mandatory feature.

Based on the analysis of the criminal law provision prohibiting violation of traffic safety rules or operation of transport by persons driving vehicles (Article 286 of the CC of Ukraine), it is seen that such consequences include infliction of moderate bodily harm to the victim (Part 1 of Article 286 of the CC of Ukraine), death of the victim or severe bodily harm (Part 2 of Article 286 of the CC of Ukraine), and death of several persons (Part 3 of Article 286 of the CC of Ukraine). The author analyzes the statutory definition of the concepts of "bodily injury of moderate severity", "grievous bodily harm", and "death".

It is established that in order to determine the nature of the consequences of a criminal offense under Art. 286 of the Criminal Code of Ukraine at the stage of pre-trial investigation, the investigator should appoint a number of examinations: forensic, automotive, transport and trace evidence, fingerprinting, as well as examination of materials of substances and products, etc.

It is proved that if, through all the necessary investigative actions, a mild degree of bodily injury or the absence of a causal link is established, then there is no corpus delicti under Article 286 of the Criminal Code of Ukraine, which excludes criminal liability.

Key words: road traffic accident, criminal liability, criminal law qualification, violation of the rules of road safety or operation of transport by persons driving vehicles, corpus delicti of a criminal offense, bodily injury, examination, investigative action.

Постановка проблеми. Дорожньо-транспортна пригода (ДТП) - недотримання звичного встановленого правилами дорожнього руху пересування автотранспорту проїжджою частиною, внаслідок якого виникають загрози для життєдіяльності людини фактори. Порушення, виходячи з наслідків, що настали, передбачені як КК України, так і КУаАП.

Оскільки дорожній транспорт відіграє надзвичайно важливу роль у переміщенні пасажирів і вантажів як територією України, так і в міжнародних перевезеннях, зниження криміногенності в транспортній сфері є першочерговим завданням держави. Кримінальна відповідальність за нещасні випадки з фатальними наслідками є однією з найсерйозніших ситуацій для водія, оскільки наслідки таких подій є не лише морально складними, а й можуть юридично призвести до значних покарань. У зв'язку з цим

дослідження особливостей кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту особами, що керують транспортними засобами, вважаємо актуальним і своєчасним.

Стан дослідження. Вивченням проблеми кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, займалися такі вчені як А.М.Бабенко, С. В. Бабанін, А. О. Вознюк, С. В. Гізимчук, Д. С. Ковальов, В. В. Мізнікова, Я. В. Матвійчук, Н. І. Мельник, В. А. Мисливий, В. А. Навроцький, А. Є. Овчаренко, В. В. Сташич, В. Я. Тацій, М. В. Федорченко, М. І. Хавронюк та ін. Та попри це видається, що окремі аспекти окресленого напрямку вимагає переосмислення, в тому числі, в частині особливостей встановлення наслідків як ознаки складу порушення правил безпеки

дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами.

Метою даної статті є визначення особливостей встановлення наслідків як ознаки складу правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України.

Виклад основного матеріалу. Невід'ємною складовою застосування кримінального права на практиці є правильна правова кваліфікація кримінального правопорушення. Основою кримінально-правової кваліфікації є саме склад кримінального правопорушення, який передбачено відповідною нормою Особливої частини КК України. У свою чергу, склад кримінального правопорушення представляє собою сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, які визначені як обов'язкові та через наявність яких можна стверджувати про те, що вчинене діяння є суспільно небезпечним. За складом кримінального правопорушення відносять окремі діяння за відповідними ознаками до певних видів кримінальних правопорушень, які структуровані на основі визначених критеріїв.

У науковій літературі переважає позиція того, що правова природа складу кримінального правопорушення розуміється як: «реальний склад, нормативний склад, законодавча модель відповідного діяння та юридична конструкція, розроблена теорією кримінального права» [1, с. 136].

Г.М. Самілік склад кримінального правопорушення трактує як «узагальнену абстрактну модель-систему, що в логічному плані поділяється на чотири обов'язкових і універсальних підсистеми, які визначаються як елементи складу злочину (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона)» [2, с. 160]. Також вчений акцентує увагу на тому, що у разі відсутності хоча б одного елементу складу означає його повну відсутність, у випадку чого кримінальна відповідальність не настає.

Склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України матеріальний, що означає необхідність настання передбачених в нормі наслідків (тілесні ушкодження відповідного рівня тяжкості або смерть потерпілого) для завершеності його складу.

Вбачається, що наслідками кримінального правопорушення є суспільно небезпечні зміни в об'єктивній реальності, які викликані поведінкою його суб'єкта. Наслідки кримінального караного правопорушення настають відразу за діянням та пов'язанні з ним причинно-наслідковим зв'язком. Відповідно, чим більший рівень тяжкості таких наслідків, тим більша шкода та вищий рівень суспільної небезпеки кримінального правопорушення [3, с. 51].

Звертаючись до аналізу кримінально-правової норми про заборону порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України), вбачається, що такими наслідками є спричинення потерпілому середньої тяжкості тілесного ушкодження (ч. 1 ст. 286 КК України), смерть потерпілого або тяжкого тілесного ушкодження (ч. 2 ст. 286 КК України), загибель кількох осіб (ч. 3 ст. 286 КК України).

Відповідно, якщо внаслідок порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту зазначені наслідки не настали, або такі наслідки не перебувають в причинному зв'язку з поведінкою особи, яка допустила таке порушення (водія) – склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України буде відсутній. Розглянемо детальніше.

Відповідно до нормативного визначення, тілесні ушкодження становлять «порушення анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних» [4], у нашому випадку – через вплив джерела підвищеної небезпеки (транспорту).

Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень закріплені ознаки ушкодження

середньої тяжкості до яких віднесено: відсутність небезпеки для життя; тривалий розлад здоров'я (строком понад 3 тижні (більш як 21 день); стійка втрата працездатності менш ніж на третину (втрата загальної працездатності від 10% до 33%) [4]. У той же час, ознаками тяжкого тілесного ушкодження є: небезпека для життя; втрата будь-якого органа або втрата органом його функцій; душевна хвороба; розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину; переривання вагітності; невиправне знівечення обличчя [4].

У свою чергу, «смерть – це загибель індивідуума як відокремленої живої системи, що супроводжується розкладанням білків та інших біополімерів, які є основними матеріальними субстратами життя; незворотне припинення всіх життєвих функцій організму (кровообігу, дихання, функцій центральної нервової системи)» [5, с. 235].

У нормативному полі вказане поняття закріплено в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» де передбачено, що «припинення активних заходів щодо підтримання життя хворого в тому випадку, коли стан людини визначається як незворотна смерть» [6].

Зауважимо, що в медичній практиці опираються на положення Наказу МОЗ України «Про встановлення діагностичних критеріїв смерті мозку та процедури констатації моменту смерті людини», який визначає процедуру констатації моменту смерті людини [7].

Так, для визначення характеру наслідків кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України на стадії досудового розслідування слідчому необхідно призначити ряд експертиз. За результатами аналізу емпіричних матеріалів, вбачається, що найчастіше призначаються судово-медична, автотехнічна, транспортно-трасологічна, дактилоскопічна експертиза, а також експертиза матеріалів речовин та виробів.

Керуючись положеннями кримінального процесуального права, зокрема ст. 242 КПК України, під час досудового розслідування факту порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, передбачено обов'язкове призначення експертизи для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень [8].

При розслідування події порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту має місце цілий спектр питань (як при будь-якому іншому кримінальному правопорушенні, звичайно), які необхідно визначити для встановлення повноти складу. Серед цих питань – ступень тілесних ушкоджень потерпілого та наявність причинного зв'язку між ДТП та такими тілесними ушкодженнями. Відповіді на ці питання можна отримати виключно за рахунок проведення належної судово-медичної експертизи, так як такі питання вимагають наявності спеціальних знань та не можуть бути вирішені за допомогою інших джерел доказів, крім експертизи.

В рамках проведення досудового розслідування події ДТП під час судово-медичної експертизи з'ясовується причина та характер тілесних ушкоджень або смерті учасників ДТП, мова йде не лише про пішохода, але й водія. Під час даної експертизи, серед іншого, визначається наявність чи відсутність певного ступеня сп'яніння, механізм утворення тілесних ушкоджень, а також встановлюється причинно-наслідковий між подією порушення правил безпеки дорожнього руху та станом здоров'я потерпілих. Як вказується в науковій літературі, для встановлення відповіді на подібні питання судовим експертом досліджується біоматеріал: кров, волосся, м'які тканини загиблих тощо [9, с. 173;12;13;14;15;16].

Відповідно, об'єктами судово-медичної експертизи можуть бути трупи, жива людина, одяг потерпілого, частини транспортного засобу зі слідовим матеріалом, волосся, кров тощо, так само дослідженню в рамках даної

експертизи можуть бути протоколи, довідки, медичні виписки з історії хвороби тощо. Зрозуміло, що задача забезпечення проведення експертизи необхідним матеріалом (документацією, об'єктами, зразками тощо) покладена на слідчого. В окремих випадках, слідчий повинен забезпечити присутність експерта вже на етапі відібрання зразків для дослідження з метою збереження необхідної інформації та правильності їх вилучення.

Однак, зауважується, що «при призначенні судово-медичної експертизи слідчими не завжди приділяється належна увага всім об'єктам, що повинні бути надані експертові» [10].

Коло питань, які стоять на вирішенні судово-медичної експертизи досить різноманітне, однак направлені вони на встановлення часу та причин нанесення тілесних ушкоджень чи настання смерті, з обов'язковим виявленням чи спростуванням причинно-наслідкового зв'язку між ДТП, необхідністю надання допомоги і настанням смерті чи появою тілесних ушкоджень.

Окремий спектр питань може бути направлений на з'ясування механізм дорожньо-транспортної пригоди, так як під час такої події тіло потерпілої особи несе в собі інформації, сліди та виступає як слідосприймаючий об'єкт, так як містить специфічні пошкодження та може відображати форму, розміри чи інші властивості частин і деталей автомобіля. Особливо це актуально у тих випадках, коли відсутній сам автомобіль, який наніс такі тілесні ушкодження. У науковій літературі акцентується увага на тому, що у випадку відсутності інформації про транспортний засіб, за рахунок дослідження тіла потерпілої особи та слідів на ньому дозволяють дійти висновку про тип транспортного засобу, особливості травмуючої поверхні, наявність можливих механічних пошкоджень і слідів на автомобілі, що утворилися внаслідок ДТП [11, с. 18].

Окрім експертиз в рамках дослідження особливостей дорожньо-транспортної пригоди, також проводиться слідчий експеримент – «слідча (розшукова) дія передбачена КПК України, котра полягає у здійсненні досліджень з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення» [8].

Звісно, слідчим проводиться й ряд інших слідчих дій – огляд місця події, допит учасників ДТП, допит свідків, дослідження відеозаписів з камер відеоспостереження та відеореєстраторів тощо.

Якщо у результаті проведення розслідування буде встановлено легкий ступінь тілесних ушкоджень потерпілої особи кримінальна відповідальність виключається, а винуватець притягується до адміністративної відповідальності.

У тому ж випадку, коли попри відповідний рівень тяжкості тілесних ушкоджень, було виявлено відсутність причинно-наслідкового зв'язку або буде виявлено, що ДТП сталося не по вині водія, а через поведінку пішохода – склад кримінального правопорушення буде відсутній.

Висновки. Як було визначено, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 286 КК України є матеріального складу, тобто для настання кримінальної відповідальності необхідні наслідки – тілесні ушкодження відповідного рівня тяжкості або смерть потерпілого. При чому такі наслідки мають бути в чіткому причинно-наслідковому зв'язку з поведінкою суб'єкта правопорушення. Якщо за рахунок проведення всіх необхідних слідчих дій, в тому числі експертних досліджень, буде встановлено легкий ступінь тілесних ушкоджень або відсутність причинно-наслідкового зв'язку – відсутній склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, що виключає кримінальну відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації / Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка. Київ : Атіка, 1999. 464 с.
2. Самілик Г. М. Склад злочину і його наповнення. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3-4. С. 159-164.
3. Сухонос В. В. Склад злочину: закон, теорія та практика : монографія. Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.
4. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень : Наказ МОЗ України № 6 від 17.01.95 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95#top>
5. Судова медицина (у схемах, таблицях і рисунках) : навч. посібн. / П. Л. Голубович [та ін.] ; під заг. ред. А. С. Лісового, П. Л. Голубовича. Київ : Атіка, 2007. 412 с.
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. *Верховна Рада України* : офіц. веб-сайт. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
7. Про встановлення діагностичних критеріїв смерті мозку та процедури констатації моменту смерті людини : Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 821 від 23 вересня 2013 р. *Верховна Рада України* : офіц. веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1757-13>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Грига М. А., Осетрова О. С. Судові експертизи, що проводяться під час розслідування дорожньо-транспортних пригод. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. № 3-4 (61). С. 172-177.
10. Ольховенко С. І. Призначення судових експертиз під час розслідування випадків залишення потерпілого у небезпеці внаслідок ДТП. URL: www.info-library.com.ua/libs/stattya/214-priznachennja-sudovihekspertiz-pid-chas-rozsliduvannja-vipadkiv-zalishennja-poterpilogo-u-nebezpeti-vnaslidok-dtp.html
11. Антіпова О. І. Використання можливостей судових експертиз при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод. *Форум права*. 2014. № 2. С. 17–21. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_2_5.pdf.
12. Бабенко А. М. Особливості запобігання кримінальним правопорушенням проти безпеки руху та експлуатації транспорту в Україні. *Правові новели*. 2023. №19. С. 251-258.
13. Andriy Babenko, Oleksandr Mazurenko, Anastasiia Mernyk. Chronic Alcoholism Treatment in Custodial Facilities: Ukraine's Experience During Independence. *Wiadomości Lekarskie*. 2019. № 12. P.2451-2457
14. Бабенко А. М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 14-22.
15. Бабенко А. М. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 1 (79). С. 275-281.
16. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 416 с.